

De doorgaande leeslijn – samenvatting

De doorgaande leeslijn beschrijft de leesontwikkeling van kinderen en jongeren van 0 tot 20 jaar en de leesaanpak die bijdraagt aan het opgroeien tot een gemotiveerde, leesvaardige en literair competente lezer.

De basis voor leesbevordering

Er zijn een aantal aspecten binnen de leesbevordering die in elke leeftijdsfase gelden:

1. De **leesmotivatie** is de motor achter lezen. Met name de intrinsieke motivatie, het lezen om iets te willen leren of om iets te willen beleven, is een drijfveer om te lezen of te willen luisteren naar een boek of tekst. Pedagogisch medewerkers en leraren kunnen hier op inspelen door kinderen en jongeren het vertrouwen te geven dat ze teksten aankunnen (competentie), ruimte te laten voor inspraak en eigen keuzes (autonomie) en te zorgen voor het delen van leeservaringen (verbondenheid).
2. Een **stimulerende leesomgeving**, waarin kinderen en jongeren omringd zijn door aantrekkelijke, diverse actuele (digitale) boeken die passen bij hun interesses en leescompetenties, nodigt uit te gaan lezen en blijven lezen. Het aanbod van kwalitatief goede (literaire) boeken en andere rijke teksten zou niet alleen bij zogenaamde leesbevorderingsactiviteiten als voorlezen of vrij lezen moeten worden ingezet, maar centraal moeten staan in het (lees)onderwijs.
3. Een **helpende volwassene** is onmisbaar voor het ontsluiten van boeken en teksten. Idealiter geven volwassenen in de kinderopvang, thuis en op school kinderen en jongeren de kans boeken te leren kennen, begrijpen en waarderen. Ze laten voorbeeldgedrag zien, helpen met het vinden van een geschikt boek, zorgen voor tijd voor lezen, (laten) praten over boeken en organiseren verwerkingsactiviteiten die het verhaalbegrip en daarmee het lees- of luisterplezier ten goede komen.
4. In de leesontwikkeling zijn er een aantal **sleutelmomenten** waarop de leesmotivatie kan kelderen en die daarom extra aandacht vragen van de helpende volwassene:
  - a. Voor- en vroegschoolse periode: hierin wordt de basis gelegd voor de taal- en leesontwikkeling en de leesmotivatie.
  - b. Groep 3 en 4: in deze groepen moeten kinderen vloeiend leren lezen; een voorwaarde voor tekstbegrip en plezier in lezen. Worstelen met decoderen en automatiseren leidt tot demotivatie. Daarnaast sluiten de AVI-boekjes niet altijd aan op hun interesses of beleevingswereld. Daarom is het van belang dat er naast het 'leren lezen' uit (mooie) kinderboeken wordt voorgelezen.
  - c. Groep 6: kinderen moeten 'lezen om te leren' maar zijn nog niet altijd zover: hun leesvaardigheid volstaat nog niet. Dit kan leiden tot een dip in hun leesmotivatie.
  - d. Eerste jaar vo: er is vaak sprake van een tanende leesmotivatie, deels doordat de puberteit begint, en ze andere interesses krijgen, deels doordat lezen 'moet' van school en de overgang van kinderenboeken naar geschikte jeugdboeken groot voor ze is.

- e. Halverwege het vo: de lezers onderscheiden zich van de niet-lezers. Een verplichte leeslijst beperkt de vrijheid in boekkeuze (autonomie) en kan zo de leesmotivatie doen dalen.

NB Het inzetten van een campagne, zoals De Nationale Voorleesdagen, De Nationale Voorleeswedstrijd of de Weddenschap kan tijdens op deze sleutelmomenten een impuls geven aan de leesmotivatie.

5. Volwassenen hebben de taak kinderen te helpen om **competente digitale lezers** te worden. Dit zijn lezers die de draad niet kwijtraken in een digitale tekst met mogelijkheden als hyperlinks en multimedia-toepassingen. Vaardigheden als navigeren en informatie uit verschillende bronnen integreren moeten kinderen en jongeren aanleren.

De leesontwikkeling van 0-6 jaar

De kennis en taalvaardigheden die kinderen verwerven in hun eerste levensjaren hebben grote invloed op hun lees- en schrijfvaardigheid later:

1. **Mondelinge taalvaardigheid** is nauw verbonden met schriftelijke taalvaardigheid. Kinderen met wie veel gesproken is in hun eerste levensjaren en die zijn voorgelezen (uit boeken met complexere taal, niet gekoppeld aan het hier en nu) hebben daar veel voordeel van op het moment dat ze met formeel taal- en leesonderwijs beginnen. De omvang van de woordenschat van jonge kinderen is een goede voorspeller van hun latere leescompetentie (en daarmee hun plezier in lezen).
2. Jonge kinderen **leren al (enkele) letters verklanken**. Ze herkennen letters (bijvoorbeeld van hun naam) en kunnen deze uitspreken.
3. Daarnaast leren ze de **functie van geschreven taal** kennen: het feit dat geschreven taal betekenis heeft en je hiermee een 'boodschap' kunt overbrengen.
4. Kleuters leren door gesproken taal dat afzonderlijke klanken, verschil in betekenis bepalen ('pak' of 'bak'). Dit **fonologisch bewustzijn** voorspelt de mate waarin ze later mondelinge en schriftelijke taal begrijpen.
5. Naarmate kinderen taalvaardiger worden, kunnen ze ook bewust nadenken over de vorm, structuur en het gebruik van taal; ze kijken er 'van een afstandje' naar. Dit **metalinguïstisch bewustzijn** is nodig om goed te leren lezen.
6. Door jonge kinderen voor te lezen en met ze te praten over boeken leren ze - naast nieuwe woorden en mondelinge taalvaardigheden- de functie van boeken kennen, krijgen ze inzicht in tekstopbouw, maken ze kennis met verschillende genres, en leren ze boeken waarderen. Ze maken een start met de opbouw van hun **literaire competenties**.
7. Digitale prentenboeken dragen bij aan het ontwikkelen van **digitale leesvaardigheid**. Jonge kinderen maken door digitale prentenboeken kennis met de extra mogelijkheden van beeld, geluid en hyperlinks. Dit zijn toepassingen die kunnen helpen een verhaal beter te begrijpen.

In het ideale geval is er thuis en in de kinderopvang een **rijke leesomgeving** met een actueel aantrekkelijk boekenaanbod en een ouder of professional die **structureel aandacht** besteed

aan **vertellen, voorlezen en praten over boeken**. Professionals zullen, als ze optimaal willen bijdragen aan de leesontwikkeling van jonge kinderen, werken volgens een aanpak of didactiek die meer behelst dan vertellen en interactief voorlezen. Zij zullen **doordacht en gestructureerd werken** aan de zeven bovengenoemde aspecten die horen bij **'voorbereidende leesvaardigheden'**. Niet als 'losse lesjes', maar ingebed in gevarieerde spelwerkvormen.

In gezinnen met **minder taalvaardige ouders** en/of in gezinnen met een lage sociaal economische status is het leesklimaat doorgaans niet zo stimulerend. Het door 'modeling' introduceren van laagdrempelige taal-spelactiviteiten of het stimuleren van voorlezen kan deze ouders ondersteunen. Hierbij geldt: **'less is more'**, dus een afgebakend aanbod werkt beter dan een breed programma. Het aansluiten bij de mogelijkheden, behoeften en bij de taal en cultuur van ouders zijn, naast het opbouwen van een vertrouwensband, voorwaarden voor het slagen van interventies voor deze groep.

De leesontwikkeling van 6 tot 12 jaar

In deze fase begint het **formele leesonderwijs**. Als kinderen beschikken over een voldoende mondelinge taalvaardigheid, al vertrouwd zijn met teksten, en woordenschat hebben opgebouwd helpt dit hen bij het lezen en begrijpen (en daarmee waarderen) van teksten. Vertrouwd zijn met de rijke taal uit kinderboeken, die complexer en formeler is dan gesproken taal, geeft een voorsprong bij het leren lezen.

Om toegang te krijgen tot teksten zullen kinderen moeten leren om snel te **decoderen** waarna ze stap voor stap –vooral door veel te lezen- woorden automatisch gaan herkennen en inzicht krijgen in grammaticale regels. In Nederland valt dit verklanken en automatiseren onder het 'technisch lezen'.

Bij **het begrijpen van een tekst** komt nog veel meer kijken, zoals: de betekenis van woorden ophalen uit het geheugen, verbanden leggen binnen de tekst en een link leggen met al aanwezige kennis in het hoofd. Ook zal de geoefende lezer zich oriënteren op de soort tekst die hij/zij gaat lezen en leesstrategieën (zoals even teruglezen) inzetten als dat nodig is.

Tekstbegrip ontstaat doordat lezers de inhoud van een tekst kunnen koppelen aan hetgeen ze al weten. Er is dus **kennis van de wereld** nodig. Kennis van de wereld verwerven gaat altijd samen met het vergroten van de **woordenschat**. Kinderen die door hun achtergrondkennis en woordenschat teksten makkelijk begrijpen, doen al lezende ook weer meer kennis op en leren uit de context nieuwe woorden en de diepere betekenis van woorden kennen. Op die manier vergroten ze de voorsprong die ze al hadden.

Veel kennis over een specifiek onderwerp kan **gebreekte leesvaardigheid compenseren**. Dit betekent dat zwakke lezers die teksten lezen over een onderwerp waar ze veel van weten die teksten beter kunnen begrijpen dan vaardige lezers die nauwelijks iets van het onderwerp weten. Dergelijke teksten die nauw aansluiten bij de interesses van de zwakke lezer dragen zo bij aan het gevoel van competentie en de leesmotivatie van deze lezers.

Leren lezen en **leesmotivatie** zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Zodra kinderen vloeiend kunnen lezen is er sprake van een wederkerige relatie: het ervaren leesplezier kan de drijfveer zijn om meer te gaan lezen, waardoor kinderen vaardiger worden (de positieve ‘leesspiraal’). Kinderen die moeite hebben met lezen kunnen in een negatieve spiraal terechtkomen: ze begrijpen het niet, voelen zich incompetent en raken gedemotiveerd.

Effectief leesonderwijs stimuleert de leesmotivatie van kinderen. Dit onderwijs kenmerkt zich door een aanpak waarin verschillende deelvaardigheden in samenhang worden aangeboden, gekoppeld aan een **betekenisvol (vakoverstijgend) thema** dat meerdere weken centraal staat. Binnen effectief leesonderwijs wordt gewerkt met **authentieke rijke teksten**, fictie en non-fictie, die een thema vanuit verschillende invalshoeken belichten. Het werken aan **literaire competentie** past goed binnen deze werkwijze: door literaire gesprekken te voeren over fictieteksten (over leesbeleving, interpretatie, beoordeling en narratieve tekstkenmerken) leren kinderen de tekst beter begrijpen én leren ze de esthetische waarde ontdekken en waarderen. Binnen effectief leesonderwijs leren kinderen de eigenschappen van verschillende typen **digitale teksten** doorzien en begrijpen.

Effectief leesonderwijs vraagt een specifieke **aanpak van de leerkracht**. In het kort: de leerkracht **activeert de voorkennis** van kinderen en leert kinderen stap voor stap zelf **actief aan de slag** te gaan met het achterhalen van de betekenis van teksten door de juiste leesstrategieën in te zetten. Ook mondelinge en schriftelijke taalvaardigheden (zoals creatief schrijven) worden hierbij geoefend. De leerkracht bespreekt geregeld de leerdoelen en leeractiviteiten met de leerling en geeft feedback op het leerproces. Dit **formatief evalueren** versterkt het gevoel van autonomie en competentie bij leerlingen en draagt zo bij aan de leesmotivatie.

In de leeftijdsfase 6-12 jaar is de **invloed van ouders** nog steeds groot, al wint de **invloed van vrienden** terrein. De leerkracht zal op twee paarden moeten wedden: met (individuele) ouders in gesprek gaan over het stimuleren van (voor)lezen thuis en het faciliteren van het uitwisselen van boekentips en van het voeren van boekgesprekken tussen leerlingen onderling (zoals in de aanpak ‘Vertel eens’, en door het organiseren van een ‘Boekenkring’).

De leesontwikkeling van 12 - 20 jaar

In het vo zit een diverse groep van lezers en niet-lezers verdeeld over verschillende schooltypen. Veel vo-leerlingen zijn vaardig in ‘skimmend’ lezen, hetgeen voldoet voor sociale media. Dit vervangt echter niet het **diepe lezen** dat nodig is om langere (schoolboek)teksten te begrijpen.

Hoewel vo-leerlingen de **basisleesvaardigheden** onder de knie zouden moeten hebben, lijkt dat niet altijd het geval. De **effectieve leesaanpak in het basisonderwijs zou een vervolg moeten krijgen in het vo**. Dus in plaats van ‘los’ leesstrategie-onderwijs (samenvatten, verbanden leggen) is er aandacht voor het **activeren van voorkennis** en het (gezamenlijk) achterhalen van **de diepere betekenis van woorden en teksten**. Dit kan bijvoorbeeld door verschillende teksten over eenzelfde onderwerp te lezen en daarna (een keuze uit)

relevante en motiverende verwerkingsopdrachten te bieden (bijvoorbeeld op het vlak van creatief schrijven). **Vakoverstijgend** werken is vanzelfsprekend: op een betekenisvolle manier werken met rijke teksten is niet alleen voorbehouden aan de docent Nederlands. Door ook te werken met goed gestructureerde **multimediale teksten** met hyperlinks, die jongeren schematisch leren weergeven, leren zij de opbouw van dergelijke teksten doorzien en de inhoud begrijpen.

In het vo is het lezen van **(literaire) fictie onderdeel van het curriculum**. Leerlingen moeten wel (enige) vrijheid ervaren in het kiezen van boeken. Een aanbod van boeken dat voor jongeren interessant en leerzaam is (waaronder adolescentenliteratuur) én een docent en mediathecaris die leerlingen op maat kan adviseren, zijn belangrijke voorwaarden voor het aanzwengelen of onderhouden van leesmotivatie.

Op **lezenvoordelijst.nl** wordt een onderscheid gemaakt in verschillende (literaire) leesniveaus, oplopend van belevend lezen tot academisch lezen. Het literatuuronderwijs zou leerlingen steeds een stapje verder kunnen helpen in hun **literaire groei**. Als nuancering op deze niveau-indeling wordt geconstateerd dat de diverse vormen van lezen ook tegelijkertijd of naast elkaar kunnen bestaan.

Door **literaire gesprekken** over boeken te voeren, leren leerlingen op een andere manier naar boeken te kijken en daar woorden aan te geven. Het gaat niet alleen om de eigen beleving maar ook om de interpretatie, de beoordeling en narratief begrip. Ook poëzie leent zich hier goed voor. Het ontwikkelen van literaire competentie in het vo kan zo een voortzetting zijn van de aanpak in het po.

Gesprekken over boeken/ teksten kunnen eveneens bijdragen aan burgerschapsvorming. Door te lezen over een gezamenlijk gekozen **sociaal-moreel dilemma** en daar een dialoog over te voeren, krijgen leerlingen meer inzicht in zichzelf en elkaar.

In het **MBO** is fictie-onderwijs geen verplichting; er wordt met name **zakelijke teksten** gelezen die bij een specifieke opleiding passen. Toch zou het laten lezen van **fictieboeken** die studenten interessant vinden en die aansluiten bij de aard van hun opleiding een grote meerwaarde hebben. Studenten vergroten -door dergelijke fictie te lezen en erover te praten- hun **taal- en leesvaardigheid**, ze leren **zich inleven** in situaties die ze in hun toekomstige beroep kunnen tegenkomen en ze werken aan hun **brede persoonsvorming** (burgerschapsvorming).

De leesbevorderaar en het leesbeleid

‘Lezers worden gemaakt door lezers’, aldus Aidan Chambers. Van professionals op school of in de kinderopvang, de zogenaamde leesbevorderaars, verwachten we dat zij **kinderen en jongeren kunnen enthousiasmeren** voor lezen. Ze moeten ook de **waarde en het belang van lezen inzien** en kunnen overdragen.

Kennis van het actuele aanbod van (kinder- of jeugd-)literatuur is een eerste vereiste. In de opleidingen tot pedagogisch medewerker, onderwijsassistent en tot leraar zou het zelf **lezen**

en praten over boeken vanzelfsprekend moeten zijn, evenals het oefenen in **voorlezen, voordragen en vertellen**. Ook **kennis van en inzicht in literaire competentie** en kennis van literaire begrippen hoort bij een goede voorbereiding op de beroepspraktijk.

Om kinderen en jongeren goed te kunnen **adviseren over boeken** kan de leesbevorderaar **individuele gesprekken** met hen voeren over leeservaringen en leesvoorkeuren en **leesbevorderingsactiviteiten** (als 'Vertel eens' en de boekenkring) organiseren. Tot slot is de leesbevorderaar voldoende toegerust om aan alle aspecten van **(vorbereidend) effectief leesonderwijs** te werken en kan hij of zij in overleg met ouders het **(voor)lezen thuis stimuleren**.

Bibliotheekmedewerkers, zoals de leesconsulenten binnen de Bibliotheek *op school*, zijn per uitstek leesbevorderaars. Zij kunnen de kinderopvang en het onderwijs **met raad en daad bijstaan in het realiseren van een optimaal leesklimaat**.

Scholen en kinderopvanginstellingen die er alles aan willen doen om kinderen en jongeren te laten opgroeien tot vaardige en enthousiaste lezers, nemen leesbevordering op in hun beleid. Ze zorgen voor een **leesbeleid** dat is gekoppeld aan het taalbeleid. In een **lees(beleids)plan** beschrijven zij de leesdoelen voor de lange en korte termijn. Dit leesbeleidsplan beslaat **alle aspecten van (vorbereidend) leesonderwijs en leesbevordering**. Het plan omvat een gemeenschappelijke visie, is toegesneden op de eigen populatie, beschrijft de samenwerking met derden (zoals de bibliotheek en ouders), stelt eisen aan de fysieke leesomgeving en is voorzien van een begroting. Jaarlijkse monitoring en evaluatie leiden tot bijstelling van het (jaar)plan. Een leesplan moet motiveren om aan de slag te gaan. Het geleidelijk opbouwen van een dergelijk plan, samen met alle betrokkenen, is om die reden essentieel.

BoekStart en de Bibliotheek *op school* binnen de doorgaande leeslijn

De programma's BoekStart, BoekStart in de kinderopvang en de Bibliotheek *op school* leggen een belangrijk fundament voor het realiseren van de doorgaande leeslijn voor 0 tot 20 jarigen. De deelnemende onderwijs- en kinderopvanginstellingen zorgen voor: samenwerking met de bibliotheek, beschikken over een taal- en leesbeleid dat ze geregeld evalueren, hebben een geormerkt budget voor leesbevordering, een collectie toegesneden op de leerlingenpopulatie, ingeroosterde leesbevorderingsactiviteiten en bovenal hebben ze professionals met kennis van zaken. Door BoekStart voor baby's zijn ouders zich al vroeg bewust van hun belangrijke rol als leesopvoeder. Vanaf 2016 is er aandacht voor de ondersteuning bij (voorlezen) binnen (jonge) taalarme gezinnen, bijvoorbeeld via de BoekStartcoach op het consultatiebureau en de VoorleesExpress.